
B A D A N I A   T E R E N O W E

MARTA POŁTOWICZ-BOBAK, DARIUSZ BOBAK, JANUSZ BADURA

**WYNIKI I SEZONU BADAŃ NA PALEOLITYCZNYM STANOWISKU 11
W LUBOTYNIU NA PŁASKOWYZŁU GŁUBCZYCKIM**

Abstract: The first season (2006) of excavation at the Palaeolithic Lubotyń, site 11, yielded a rich inventory. Its stratigraphic position was at the bottom of a loess-and-clay deposit with an admixture of gravel resting over a level of humus. The inventory included all categories of forms: debitage, cores and tools, eg, leaf points, endscrapers and side scrapers. Their characteristic traits, typological and technological – help tie the inventory to Szeletian Culture.

Key words: Głubczyce Plateau – Palaeolithic – Szeletian Culture

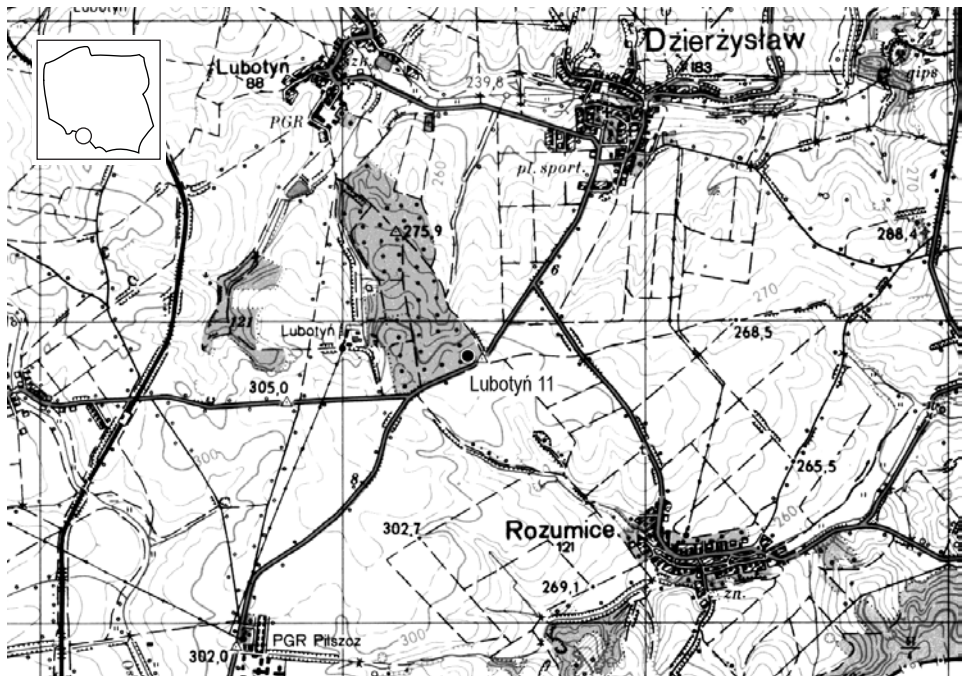
Stanowisko Lubotyń 11 (gm. Kietrz, pow. głubczycki) zostało odkryte i po raz pierwszy opisane przez H. Lindnera w latach 30. Po wojnie było wzmiankowane w literaturze jako stanowisko o nieustalonym położeniu (J.K. Kozłowski 1964). Ponownie zostało zlokalizowane w 2001 roku przez Marka Gedla z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego podczas prowadzonych przez niego badań powierzchniowych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Znaleziono wówczas liczne zabytki krzemienne, w tym fragment narzędzia z retuszem bifacjalnym i kilka zgrzebeł (inf. ustna J. Wilczyńskiego oraz analiza materiałów ze zbiorów Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu wykonana przez M. Połtowicz-Bobak). Materiały zebrane w trakcie badań powierzchniowych opracował mgr Jarosław Wilczyński.

W sierpniu 2006 r. przeprowadzono I sezon ratowniczych badań wykopaliskowych. Badaniach archeologicznych prowadzili D. Bobak i M. Połtowicz-Bobak. Obserwacje geologiczne i geomorfologiczne przeprowadził J. Badura z Oddziału Dolnośląskiego Państwowego Instytutu Geologicznego we Wrocławiu. W pracach terenowych uczestniczyli studenci archeologii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Stanowisko położone jest ok. 1,5 km na południe od Dzierżysławia (ryc. 1), na krótkim grzbiecie wododziałowym o wysokości 309,8 m n.p.m. Grzbiet ten znajduje się w NE części szerokiego plateau łagodnie opadającego do doliny Morawki na północy i ku wschodowi. Różnica wysokości między powierzchnią szczytową a dnem doliny wynosi około 70 m. U nasady grzbietu zaznacza się płytkie obniżenie tworzące trzystumetrowej szerokości przełęcz. Przełęcz ta oraz stoki opadające w trzech kierunkach

nadają grzbietowi cechy pagórka ostańcowego. Plateau zbudowane jest z wysoko położonych osadów trzeciorzędowych. Budują je iły morskie miocenu środkowego z gipsami odsłaniającymi się w Dzierżysławiu, około 1500 ma NE od stanowiska. W stropie iłów występują żwiry rzeczne nieformalnej formacji Gozdnicy. Od północy do plateau przylegają osady moren czołowych wyznaczających maksymalny zasięg zlodowacenia odry (Lewandowski 1982; Badura i in. 1996; 1997; Badura, Przybylski 2001). W Dzierżysławiu występują pagórki wyznaczające zachodnią część moren hluczińskich. W kierunku zachodnim, w rejonie Lubotyń, moreny przechodzą w terasy kemowe. W stropie osadów morenowych i wodnolodowcowych występują lessy. Na szczytach pagórków ich miąższość jest niewielka i na ogół nie przekracza 0,5–1,0 m, a u podstawy wzgórz zwiększa się do 3 m. W dolinkach denudacyjnych miąższość glin deluwialnych utworzonych z redeponowanych zapiaszczonych lessów może przekraczać 12 m.

Osady wodnolodowcowe tworzące pagórki moren czołowych oraz teras kemowych zawierają liczne wkładki żwirowe oraz pojedyncze klasty frakcji gładzowej. We frakcji żwirowej licznie występują krzemienie, czasami o średnicy większej niż 15 cm. W tym rejonie większość krzemieni ma ciekłą otoczkę barwy białej, pochodzącej od wtórnej koncentracji CaCO_3 .

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska Lubotyń 11. Skala 1:25000

Fig. 1. Lubotyń 11 site location. Scale 1:25000

Badania prowadzone w 2006 r. miały na celu wstępne rozpoznanie stanowiska. Początkowo wyznaczono pięć wykopów o powierzchni 2x3 m każdy; ostatecznie eksploracją objęto dwa z nich, wytyczone w wierzchołkowej partii wzniesienia.

Pod względem sytuacji stratygraficznej obydwie wykopy różnią się zasadniczo między sobą. W wykopie II/06 pod warstwą orną występują żwiry i piaski pochodzenia fluwioglacjalnego. Warstwa lessu została tu całkowicie zniszczona na skutek procesów denudacyjnych i uprawy ziemi.

W wykopie I/06 pod warstwą orną zalega warstwa czystego lessu (warstwa B) i podścielającego go lessu zglinionego z domieszką żwirów (warstwa C). Poniżej zaobserwowano wyraźnie wydzielający się poziom humusowy o ciemnoszarej a miejscami czarnej barwie, z licznymi węgielkami drzewnymi zinterpretowany pierwotnie jako gleba kopalna. Badania przeprowadzone w roku 2007 sugerują, że ciemna warstwa może mieć pochodzenie antropogeniczne. Ostateczna odpowiedź na to pytanie mogą przynieść dopiero dalsze badania geologiczne i gleboznawcze. Pod warstwą C2 znajduje się jeszcze jeden, słabiej zaznaczony i rysujący się tylko w niektórych partiach profilu, poziom humusowy (warstwa D1), oddzielony od poprzedniego warstwą zglinionego lessu (warstwa D). Wzajemne relacje pomiędzy tymi poziomami nie są jasne. Poniżej występują żwiry i piasek (warstwa E). Warstwę E podścielają żółto-brązowe piaski warstwowane (warstwa F), rozcięte miejscami przez piaski niewarstwowane, o układzie mocno ukośnym lub pionowym (warstwa G); na profilu S widoczny jest zarys klina mrozowego wypełnionego sedymentem piaszczystym.

Nieliczne materiały archeologiczne z wykopu II/06 są w znacznym stopniu redeponowane, a miejscem ich obecnego zalegania są piaszczyste wkładki we fluwioglacjalnych utworach piaszczysto-żwirowych. Najważniejszy okazał się wykop I/06. Głównym złożem zalegania zabytków jest tu less oraz leżąca pod nim gleba. Także i tu zabytki nie zalegają na złożu pierwotnym, lecz stopień ich redepozycji jest, jak się wydaje niewielki, co daje szansę na uchwycenie jakichś układów przestrzennych. Nieliczne zabytki, mogące, naszym zdaniem, należeć już do innego, starszego inwentarza, spoczywały też znacznie niżej, w piaskach. W ich przypadku z całą pewnością można mówić o znacznym przemieszczeniu postdepozycyjnym, trudno jednak ustalić jaka jest jego skala.

MATERIAŁY

W sumie z obydwu wykopów pozyskano ponad 1500 krzemieni, z czego ok. 50% stanowią fragmenty nieprzemysłowe. Część z nich to niewątpliwie termicznie połupane fragmenty artefaktów. Spośród form posiadających ślady intencjonalnej obróbki wydzielono 28 rdzeni i ich fragmentów, 96 narzędzi, jeden rylczak oraz 606 egzemplarzy wiórów i odłupków. Odłupki wyraźnie przeważają nad wiórami (odpowiednio 533 i 73 egz.).

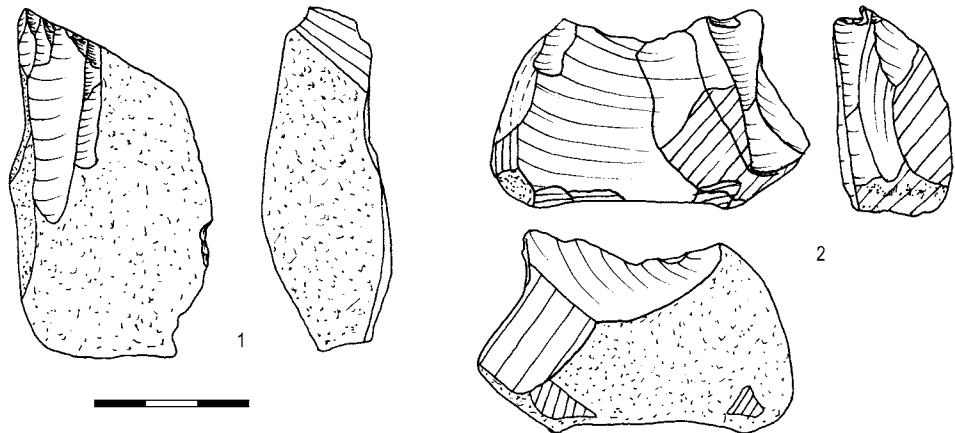
Niemal całość inwentarza wykonano z krzemienia, którego wychodnie znajdują się na terenie stanowiska i w jego bezpośrednim otoczeniu. Stan zachowania zabytków

– ich całkowite lub niemal całkowite pokrycie grubą białą patyną i niekiedy lekkie wyświecenie powierzchni – uniemożliwia wyróżnienie ewentualnych importów innych gatunków krzemieni. Wśród tych zabytków, których stan zachowania pozwala na identyfikację surowca, nie zaobserwowano jednak występowania innych, niż narzutowe, rodzajów. Niewątpliwymi importami są natomiast: jeden mały odłupek z radiolarytu oraz jeden odłupek z drobnoziarnistego kwarcytu o nieustalonej proveniencji (konsultacje prof. A. Přichystala). Radiolaryt może pochodzić z terenów położonych na południe od Bramy Morawskiej lub też być znaleziony na wtórnym złożu, w żwirach rzek karpackich lub w dolinie górnej Odry. Kwarcyty mogą pochodzić zarówno z Sudetów Wschodnich, jak i ze Skandynawii.

RDZENIE

W skład inwentarza wchodzi 28 rdzeni łącznie z bliżej nieokreślonymi fragmentami konkrekcji z negatywami. W grupie tej obserwuje się duże zróżnicowanie form. Występują rdzenie do wiórów (6 egz., tabl. 2:1), rdzenie wiórowo-odłupkowe (5 egz.) i odłupkowe (9 egz., tabl. 2:2), sześć to bliżej nieokreślone fragmenty z negatywami. Rdzenie reprezentują różne stadia obróbki choć w większości są to formy szczątkowe. Tylko dwie formy można uznać za zaczątkowe, przy czym na jednej z nich zaobserwowano istnienie dwustronnego zatępsciska, druga to konkrekcja z przygotowaną piętą.

Zdecydowana większość rdzeni, bez względu na otrzymywany z nich półsurowiec, to formy pozbawione śladów wcześniejszej zaprawy. Jeśli jakieś przygotowanie rdzeni było stosowane, to ograniczało się na ogół do uformowania pięt. Najliczniej reprezentowane są rdzenie jednopiętowe (cztery rdzenie wiórowe, jeden rdzeń wiórowo-odłupkowy, trzy rdzenie odłupkowe tj. wszystkie nielewaluaskie i niekrążkowate). Bardzo nieliczne są rdzenie dwupiętowe (jeden rdzeń wiórowy i dwa rdzenie wióro-

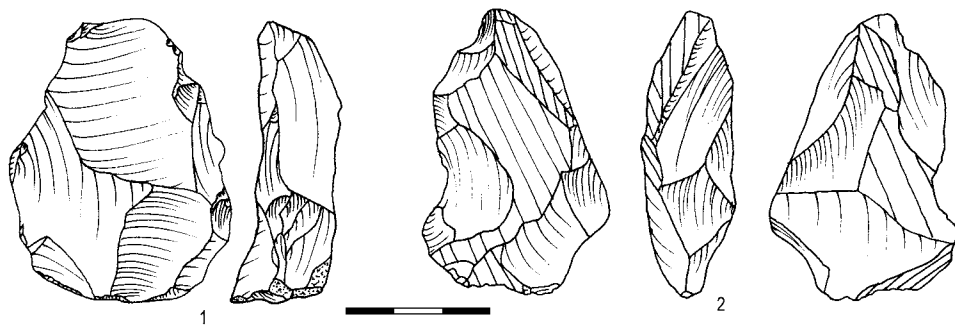

Ryc. 2. Lubotyń st. 11. Rdzenie

Fig. 2. Lubotyń site 11. Cores

wo-odłupkowe), a ich liczba jest taka sama jak liczba rdzeni ze zmianą orientacji. Te ostatnie często mają młodszą piętę zlokalizowaną na wcześniejszej odłupni. Wszystkie rdzenie charakteryzują się bardzo prostą technologią produkcji.

W grupie rdzeni na szczególną uwagę zasługują okazy typu środkowopaleolitycznego, tj. jeden klasyczny rdzeń lewaluaski (tabl. 3:1) oraz cztery (lub pięć) rdzenie krążkowate, w tym dwa klasyczne (ryc. 3: 2).

Ryc. 3. Lubotyń st. 11. Rdzenie

Fig. 3. Lubotyń site. 11. Cores

Na uwagę zasługuje przede wszystkim rdzeń lewaluaski – mocno wyeksploatowany, płaski rdzeń typu *récurrent*, z zaprawionym tyłem i eksploatacją poprzeczną. Pięta jest częściowo facetowana. Rdzeń ten, zalegający znacznie poniżej głównego poziomu zabytkami, ma nieco inny stan zachowania – po jednej stronie jest spatinowany, po drugiej zaś posiada jedynie lekkie plamki patyny. Słabo spatinowane po jednej lub po obu stronach są obydwie klasyczne rdzenie krążkowate. Podobny stan zachowania mają nieliczne, niecharakterystyczne odłupki także spoczywające poniżej gleby. Materiały te, głównie na podstawie obecności rdzenia lewaluaskiego i pozycji stratygraficznej należy, naszym zdaniem, łączyć ze starszym, środkowopaleolitycznym inwentarzem, zalegającym tu z pewnością na złożu wtórnym. Zbyt mała powierzchnia, na której przebadane zostały poziomy niższe (3 m²) nie pozwala na bliższą identyfikację tego inwentarza.

DEBITAŻ

Informacje dotyczące stosowanych na stanowisku technologii produkcji potwierdza zachowany w inwentarzu debitaż. Są to przede wszystkim odłupki. Wióry stanowią stosunkowo niewielką część; rzadko są to wióry o regularnych kształtach i wydłużonych proporcjach. Faktem jest, że zdecydowana większość z nich jest zachowana fragmentarycznie, co nie pozwala na przedstawienie charakterystyki metrycznej, ale nawet na podstawie dostępnych dziś danych można scharakteryzować zarówno proporcje jak i kształty wiórów. Bardzo silna fragmentacja jest charakterystyczna dla całości inwentarza; jest to najpewniej efekt procesów postdepozycyjnych.

W zdecydowanej większości przypadków na stronach górnych zabytków nie ma żadnych śladów stosowania uprzedniej zaprawy. W inwentarzu zidentyfikowano zaledwie dwa zatępcze; jednocześnie większość wyrobów posiada fragmenty kory, choć wióry pokryte korą w ponad 50% należą do rzadkości (7 egz.). Większość wiórów posiada piętki uformowane (13 egz.), inne typy są znacznie rzadsze: nieprzemysłowe – cztery, zaprawione – trzy, zerowe – cztery. Bardzo słabo poświadczona jest dwupiętowość. Wydaje się natomiast, że stosowano zarówno twarde jak i miękkie tłuczki, choć trudno jest obecnie ustalić czy były to tłuczki organiczne czy też wykonane z miękkiego kamienia.

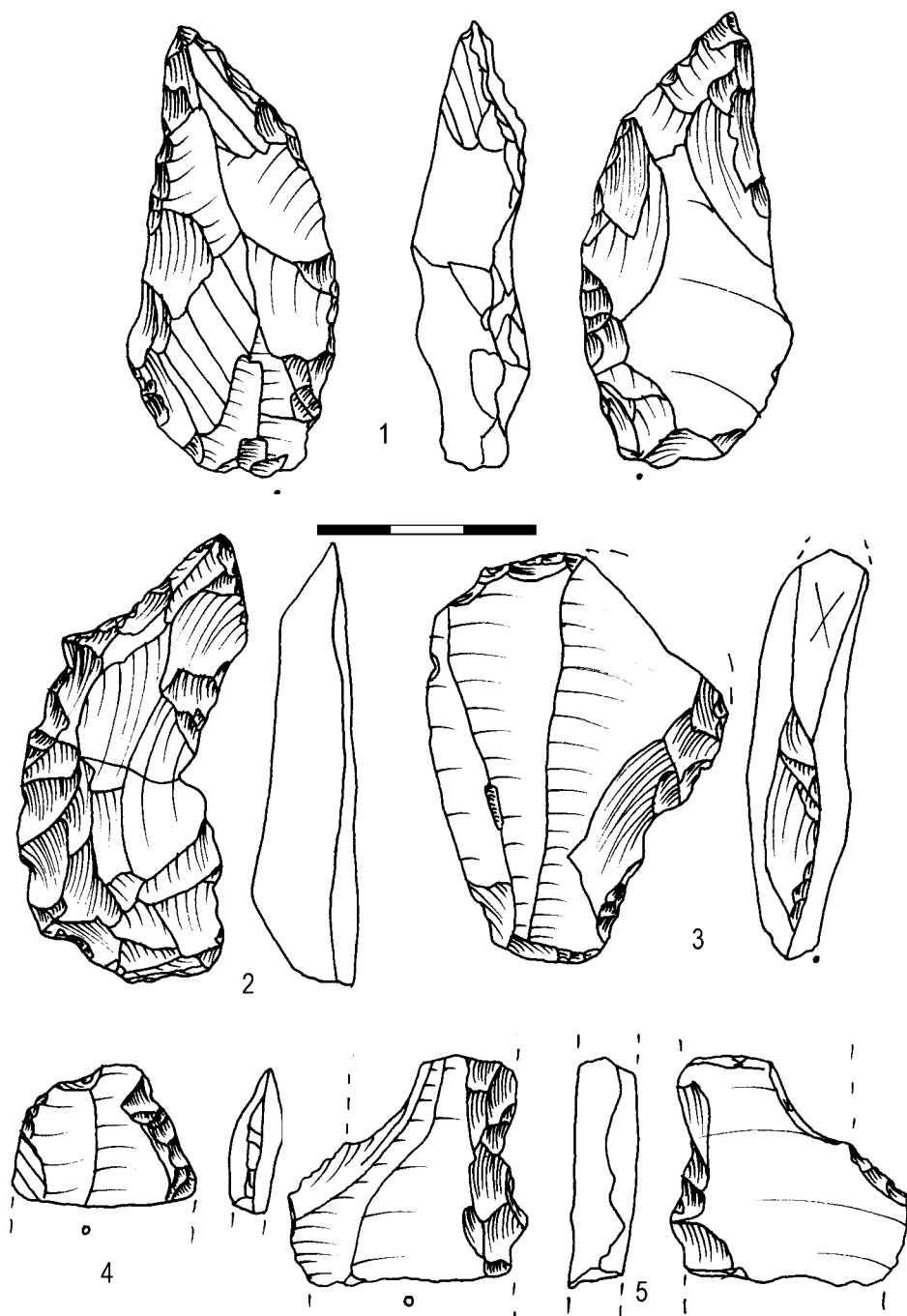
Odlupki posiadają na ogół charakter typowych odlupków zaprawiakowych. Wśród nich znajdują się dwa odnawiaki oraz jeden duży odlupek z naprawy rdzenia. Niewątpliwie znaczna część odlupków była pozyskiwana z rdzeni do odlupków. Bardzo nieliczne są odlupki degrosisażowe, a jednocześnie większość posiada przynajmniej niewielkie fragmenty kory. Część odlupków mogła zostać oddzielona z rdzeni krążkowatych. Nie zidentyfikowano odlupków lewaluaskich.

NARZĘDZIA

Narzędzia stanowią znaczną część inwentarza: jest ich w sumie 96, co stanowi 13% całego inwentarza krzemiennego. Zidentyfikowano też jeden ryliczak, będący jedynym dowodem na produkcję ryliców. Najliczniej reprezentowane są odlupki i wióry retuszowane (39 egz.) – narzędzia posiadające skąpe, drobne, często chaotyczne retusze. Liczne są także bliżej nieokreślone fragmenty narzędzi (18 egz., ryc. 4: 4) przy czym różnica pomiędzy tymi dwiema kategoriami jest niekiedy płynna i trudna do uchwycenia.

Najważniejszą i najbardziej charakterystyczną kategorią są naturalnie ostrza liściowate. W inwentarzu pozyskanym w trakcie pierwszego sezonu wykopaliskowego są cztery wyroby, określone jako ostrza bądź ich fragmenty. Dwa ostrza są całe. Jedno z nich wykonano na odlupku, drugie na fragmencie termicznym (ryc. 4: 1–2). Brak wśród nich typowych ostrzy bifacjalnych z retuszem pokrywającym całe powierzchnie. Ostrze odlupkowe ma na stronie górnej retusz obejmujący krawędzie, a częściowo pokrywający też powierzchnię, oraz intensywny retusz powierzchniowy na stronie dolnej, pokrywający część wierzchołkową i jeden z boków narzędzia (ryc. 4: 1). Drugie z ostrzy ma intensywny, gruby retusz powierzchniowy na stronie górnej (ryc. 4: 2); strona dolna posiada zaledwie jedno odbicie na wierzchołku i pojedyncze negatywy na jednym z boków.

Obydwa ostrza, podobnie jak zachowany fragment kolejnego, to formy płasko-wypukłe. Bardzo mały fragment z retuszem bifacjalnym, uznany za prawdopodobną część wierzchołkową jeszcze jednego ostrza, jest zbyt mały by móc powiedzieć coś więcej na jego temat. Prawdopodobnie łuską z retuszu bifacjalnego jest importowany radiolaryt. Kolejny fragment ostrza, tym razem z retuszem bifacjalnym, pochodzi z badań powierzchniowych.

Ryc. 4. Lubotyń st. 11. Narzędzia

Fig. 4. Lubotyń site 11. Tools

Ostrzom towarzyszą stosunkowo liczne drapacze (9 egz., ryc. 4: 3) w tym dwa w typie łódkowatych, jeden pyskowaty i jeden z wysokim drapiskiem retuszowanym stromym retuszem wieloseryjnym i retuszem boków. Pozostałe to formy mniej charakterystyczne, niestaranne. Brak typowych, smukłych drapaczy wiórowych. Na uwagę zasługuje natomiast retusz na stronę dolną na bokach jednego z nich. Takie retusze na stronę dolną, często płaskie, spotyka się na różnych typach narzędzi (ryc. 4: 5). Warto też zwrócić uwagę na przypadkowość półsurowca wykorzystywanego do produkcji narzędzi. Są to często, także w przypadku omawianych tu drapaczy, fragmenty nieprzemysłowe, niekiedy bardzo amorficzne, oraz odłupki o nieregularnych kształtach.

Jak wspomniano, jedynym świadectwem produkcji rylców jest znaleziony na stanowisku rylczak. Spośród innych narzędzi typu górnopaleolitycznego wymienić należy jeszcze atypowy przekłuwacz oraz bardzo starannie wykonany wiórowiec dwustronny. Zidentyfikowano także trzy łuszcznie (noże typu Kostienki) z drobnymi retuszami.

Lepiej reprezentowane są narzędzia typu środkowopaleolitycznego. Nieco liczniejsze od drapaczy są zgrzebła (11 egz.), niemal wyłącznie podłużne (tylko jedno poprzeczne). Wśród nich na uwagę zasługuje fragment dużego zgrzebła z retuszem wieloseryjnym oraz zgrzebło z retuszem stromym. Jedno, zachowane fragmentarycznie, posiada krawędź z retuszem bifacjalnym, kolejne – retusz na stronę dolną. Towarzyszą im narzędzia wnątkowe i zębate (6 i 3 egz.) oraz jedno narzędzie w typie *bec buriant altèrne*.

Skład inwentarza, przede wszystkim grupy narzędzi, w tym obecność ostrzy liściowatych pozwala na łączenie omawianego stanowiska z kompleksem kultur z ostrzami liściowatymi, najpewniej z szeletienem. Jest to kolejne z niewielu znanych dotychczas z Polski stanowisk zaliczanych do tej kultury. Najbliższą analogię stanowi inwentarz z Dzierżysławia 1 (Fajer *et al.* 2005).

Pierwszy sezon badań pokazuje, że stanowisko w Lubotyńcu można uznać za kolejne z ważnych stanowisk paleolitycznych na Płaskowyżu Głubczyckim. Jego wysoka ranga wynika nie tylko z bogactwa znajdujących na nim artefaktów, ale także z możliwości zaobserwowania sytuacji stratygraficznej. Jak wspomniano powyżej, materiały z poziomu szeleckiego zostały redeponowane, jednak najprawdopodobniej w niewielkim stopniu. Zachowane w domniemanej glebie węgle drzewne umożliwią, być może, bezwzględne datowanie zespołu; istnieją też możliwości badań paleobotanicznych. Być może, uda się choćby w przybliżeniu odtworzyć zróżnicowanie przestrzenne stanowiska. Trzeba pamiętać, że dotychczas wyeksplorowano niespełna 12 m². Odpowiedzi na szereg pytań przyniosą dopiero kolejne sezony badań.

LITERATURA

- Badura J., Przybylski B. 2001. Problemy korelacji stratygraficznych kenozoiku południowej Opolszczyzny. (w:) J. Badura, B. Przybylski (red.) *Serie rzeczne i lodowcowe południowej Opolszczyzny. VIII Konferencja "Stratygrafia plejstocenu Polski"*. Jarnołtówek 3–7 września 2001, s. 9–27.

- Badura J., Przybylski B., Bobiński W., Krzyż A. 1996. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski w skali 1:50 000, arkusze: Baborów (965) – Wiechowice (988)*. PIG Warszawa PIG. s. 39.
- Badura J., Przybylski B., Bobiński W., Krzyż A. 1997. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000 arkusz Baborów-Wiechowice/965 i 988/*. PIG. Warszawa.
- Lewandowski J. 1982. Zasięg łądolołu zlodowacenia środkowopolskiego na Wyżynie Śląskiej. *Biuletyn Instytutu Geologicznego*, 337 s. 115–142.
- Kozłowski J. K. 1964. *Paleolit na Górnym Śląsku*, Kraków
- Fajer M., Foltyn E., Kozłowski J. K., Pawełczyk W., Waga 2005, The multilayer Palaeolithic site of Dzierżysław 1 (Upper Silesia, Poland) and its environmental context. *Přehled výzkumů*, 46, Brno, s. 13–33.

THE RESULTS FROM THE FIRST SEASON OF INVESTIGATION OF A PALAEO-LITHIC SITE AT LUBOTYŃ 11 IN GŁUBCZYCE PLATEAU

Summary

Site no. 11 at Lubotyń, in comm. Kietrz, district Głubczyce, came under rescue excavation in August 2006. The site lies c. 1.5 km south of Dzierżysław (fig. 1), on a short water divide ridge at 309.8 m above the sea level.

The aim of the investigation was to recognise the nature of the site. This was done by laying two trenches, each with an area of 6 sq m, in the summit area of the elevation.

Stratigraphic sequences exposed in the two trenches were quite different. In trench II/06, the arable layer rested over a deposit of fluvio-glacial gravel and sand. The loess layer had been destroyed completely.

In trench I/06, the arable layer rested over a layer of pure loess (layer B) and an underlying deposit of loess and clay with an admixture of gravel (layer C). Lower down was a distinct humus level containing numerous charcoal fragments, interpreted provisionally as fossil soil. Under layer C2 was found a second, less distinct humus level, observed only in some parts of the section, (layer D1), separated from the one above it by a layer of loess and clay (layer D). Below was a deposit of gravel and sand (layers E,F,G).

Of more than 1500 flints c. 50% were non-industrial. There were 28 cores and core fragments, 96 tools, a single burin spall and 606 blades and flakes. The flakes outnumbered the blades visibly (533 and 73 pieces respectively).

Nearly the entire inventory was of flint found in outcrops in and around the area of the site. Obvious imports include a small flake of radiolarite and a flake of fine-grained quartzite of undetermined provenance (consultation with Professor A. Přichystal).

The group of cores includes blade cores (6 specimens, Plate 2:1), blade-flake cores (5 specimens) and flake cores (9 specimens, Plate 2:2), and six core fragments.

The largest group are single platform cores; the smallest group are double platform cores and cores with an altered orientation. Especially notable in the group of cores are forms of Middle Palaeolithic type, ie, a classic Levalloisian core (Plate 3:1), and four (possibly five) disc cores (fig. 3: 2).

Tools make up a large part of the inventory: 96 in all, or 13% of the entire flint inventory. The largest group are retouched flakes and blades (39 specimens) and undetermined tool fragments (18 specimens, fig. 4: 4). Other forms include leaf points or their fragments (4), endscrapers (fig 4: 3), splintered pieces, side scrapers, notched tools and serrated tools as well as a single tool of *bec buriant altérne* form and a burin spall.

The composition of the inventory, first of all the tool groups and especially the presence of leaf points, ties the Lubotyń site 11 to the Leaf Point Culture Complex, and most likely, the Szeletien. This is another of a small number of sites known in Poland at present attributed to this culture. Its closest analogy is an inventory from Dzierżysław 1 (Fajer *et al.* 2005).

Adresy autorów

Marta Połowicz-Bobak, Dariusz Bobak
Instytut Archeologii UR,
ul. Hoffmanowej 8,
35-016 Rzeszów

Janusz Badura
Państwowy Instytut Geologiczny Oddział Dolnośląski,
al. Jaworowa 19,
53-122 Wrocław